

PŘÍZRAK ALEXANDRA WOLFA

GAITO GAZDANOV

PESTRÁ
ŘADA

plus

PŘÍZRAK ALEXANDRA WOLFA

PESTRÁ
ŘADA
SOUDOBÉ
PRÓZY

/ Svazek 4

Gaito Gazdanov
/ ve dvacátých letech v Paříži

GAITO GAZDANOV

PŘÍZRAK ALEXANDRA WOLFA

/ Přeložil Libor Dvořák

plus

Nakladatelství Plus se přes veškerou snahu nepodařilo najít dědice Gaita Gazdanova. Případné držitele práv k přítomné knize prosíme, aby se ozvali na adresu uvedenou v tiráži.

Regardless of all the effort, the copyright for the text has not been secured. Please direct any copyright concerns to the publisher.

Translation © Libor Dvořák, 2013

Epilogue by Rosemarie Tietze © Carl Hanser Verlag, München, 2012

Translation of Epilogue © Eva Pátková, 2013

Cover Illustration:

Christian Schad: Portrait of Dr. Haustein

© 2013, Museo Thyssen-Bornemisza / Scala, Florence

© Photo Scala, Florence

ISBN 978-80-259-0161-8

Ze všech mých vzpomínek, z celé té nekonečné spousty pocitů mého života byla nejtíživější vzpomínka na jedinou vraždu, jíž jsem se kdy dopustil. Od okamžiku, kdy k ní došlo, si nevzpomínám na jediný den, kdy by mě nepronásledovala lítost. Žádný trest mi nehrozil, protože se to odehrálo za velice výlučných okolností a bylo zároveň zcela jasné, že jinak jsem se zachovat nemohl. Navíc o tom všem vyjma mě nikdo nevěděl. Byla to jedna z nesčetných epizod občanské války a na obecném pozadí tehdejších událostí se to dalo chápat jako bezvýznamná drobnost, tím spíš, že v průběhu těch několika minut a vteřin, jež události předcházely, její vyústění zajímalo jen dva jedince – mě a pak ještě jednoho člověka, jehož jsem ani neznal. Poté jsem zůstal sám. Nikdo jiný u toho nebyl.

Co bylo předtím, bych přesně popsat nedokázal, protože vše mělo nejasné a mlhavé obrysy, typické pro téměř každý boj v každé válce, jehož účastníci si ze všeho nejméně umějí představit, co se kolem odehrává ve skutečnosti. Bylo to v létě na jihu Ruska; vojska se už čtvrtý den nepřetržitě a chaoticky přesouvala, což doprovázely občasná boje a palba. Zcela jsem ztratil představu o čase a vlastně bych

ani nemohl spolehlivě říct, kde přesně jsem se tehdy nalézal. Vybavuji si jen ty pocity, které jsem zakoušel a které by se mohly dostavit i za jiných okolností – pocit hladu, žízně a trýznivé únavy; už dvě a půl noci jsem vůbec nespál. Bylo velké horko a ve vzduchu se zachvíval slábnoucí pach dýmu; před hodinou jsme vyšli z lesa, který z jedné strany hořel, a tam, kam nedosáhlo sluneční světlo, se pomalu plazil obrovitý okrový stín. Byl jsem k smrti unavený a v tu chvíli se mi zdálo, že největší štěstí, jaké si vůbec lze představit, je zastavit se, svalit se do sežehlé trávy, naprosto na všechno zapomenout a okamžitě usnout. Jenže přesně tohle jsem udělat nesměl, a tak jsem dál kráčel horkým a ospalým oparem, občas polykal sliny a tu a tam si mnul oči, zanícené nevyspáním a žárem. Vzpomínám si, že když jsme procházeli malým hájkem, na okamžik, jak se alespoň mně zdálo, jsem se opřel o strom a za zvuků střelby, na něž jsem si už dávno stihl zvyknout, vestoje usnul. Když jsem znovu otevřel oči, nebyl kolem mě nikdo. Prošel jsem celý háj a vykročil po cestě tím směrem, jímž se, jak jsem předpokládal, museli vydat moji kamarádi. Vzápětí se kolem přehnal kozák na hbitém hnědém koni, mávl na mě rukou a cosi nesrozumitelně vykřikl. Po jisté době se mi podařilo narazit na vyhublou vránu kobylku, jejíž pán zřejmě padl. Měla uzdu i kozácké sedlo; okusovala trávu a nepřetržitě švihala

dlouhým řídkým ohonem. Když jsem se na ni posadil, okamžitě se dala do poměrně čiperného cvalu.

Jel jsem po pusté klikatící se cestě, tu a tam vedoucí lesíky, v nichž se některé zátočiny mému zraku zcela ztrácely. Slunce bylo vysoko a vzduch tím žářem skoro sálal. Přestože jsem uháněl rychle, uchoval jsem si nejasný dojem pomalosti všeho, co se tu odehrávalo. Stále se mi zoufale chtělo spát, ta touha se mi rozlévala po celém těle i po vědomí, a právě proto mi vše připadalo mučivě rozvleklé, přestože ve skutečnosti to tak samozřejmě být nemohlo. Už se nebojovalo a bylo ticho; ani za sebou, ani před sebou jsem nikoho neviděl. A pak, v jedné zátočině zabočující téměř v pravém úhlu, se můj kůň v plném cvalu ztěžka a okamžitě zhroutil. Protože jsem měl oči zavřené, společně s ním jsem upadl do měkké tmy, ale jednu nohu jsem ještě stačil vytáhnout z třmenu a při pádu se mi skoro nic nestalo. Kulka koně zasáhla do pravého ucha a prošla mu hlavou. Jakmile jsem se zvedl na nohy, obrátil jsem se a uviděl, jak se ke mně z nepříliš velké dálky zdánlivě volným a těžkým cvalem blíží jezdec na obrovském bělouši. Pamatuji si, že jsem byl už dávno bez pušky, zapomněl jsem ji asi v tom hájku, kde jsem usnul. Zbyla mi ale ještě pistole, kterou jsem z nového tuhého pouzdra vytáhl jen s obtížemi. Několik vteřin jsem jen tak stál se zbraní v ruce; bylo takové ticho, že jsem zřetelně slyšel suchý klapot kopyt po žářem rozpraskané

hlíně, těžký dech koně a jakési rychlé zvonění, jež jako by vydával malý svazek kovových kroužků. Pak jsem uviděl, jak jezdec pustil uzdu a zvedl pušku, která mu až do té chvíle visela na rameni. Přesně v tom okamžiku jsem vystřelil. Trhl sebou v sedle, začal volně klouzat dolů a nakonec pomalu spadl na zem. Já ještě pořád nehybně stál na místě, vedle svého mrtvého koně, možná dvě nebo tři minuty. Pořád se mi strašně chtělo spát, stále jsem pociťoval tu stále stejnou mučivou únavu. Stihl jsem si ale uvědomit, že nevím, co mě čeká dál a jak dlouho ještě budu naživu – a tak mě nepotlačitelné přání vidět toho, jehož jsem zabil, donutilo, že jsem se pohnul a vykročil k němu. Ještě nikdy a nikde pro mě nebylo tak těžké překonat těch padesát či šedesát metrů, jež mě dělily od zabitého jezdce; přesto jsem ale pomalu postupoval po horké popraskané hlíně. Nakonec jsem dospěl až těsně k němu. Byl to muž asi tak dvaadvacetiletý; čepice odlétla stranou a jeho plavovlasá hlava, nachýlená ke straně, ležela v prachu cesty. Byl dosti pohledný. Sklonil jsem se k němu a zjistil, že umírá; z úst mu unikaly bublinky růžové pěny a na rtech ihned pukaly. Pak otevřel pohaslé oči, nic neřekl a zase je zavřel. Stál jsem nad ním, hleděl mu do tváře a trnouchy prsty dál držel teď už nepotřebnou pistoli. Náhle ke mně lehký závan žhavého vzduchu zdálky přinesl zatím sotva slyšitelný dusot několika koní. Okamžitě jsem

si uvědomil nebezpečí, které mi stále ještě mohlo hrozit. Bělouš umírajícího stál s nastraženými ušima pár kroků od něj. Byl to obrovský, čistý a pečlivě udržovaný hřebec s propoceným, mírně ztmavlým hřbetem. Později se ukázalo, že byl velmi temperamentní a odolný; několik dní předtím, než jsem opustil Rusko, jsem ho prodal jednomu německému kolonistovi, který mě vybavil spoustou potravin a zaplatil mi velkou sumu peněz, jež neměly skoro žádnou hodnotu. Pistoli, z níž jsem střílel, skvělou zbraň značky Parabellum, jsem zahodil do moře – a z toho všeho tak nezůstalo nic kromě tíživé vzpomínky, která mě vytrvale pronásledovala všude, kam mě osud zanesl. Časem ale vzpomínka postupně bledla a původní dojem palčivé lítosti a nenapravitelnosti všeho nakonec téměř vyvanul. Zapomenout jsem ale nedokázal nikdy. Mnohokrát, a to nezávisle na tom, zda to bylo v létě nebo v zimě, na mořském pobřeží či v hloubi evropského kontinentu, jsem bezmyšlenkovitě zavíral oči a z hlubin mé paměti se znovu vynořoval ten parný den na ruském jihu a všechny tehdejší pocity se mi s plnou silou vracely. Znovu jsem viděl obrovitý šedorůžový stín lesního požáru a jeho pomalý postup z jedné praskající větve ke druhé; cítil jsem tu nezapomenutelnou mučivou únavu a téměř nepřekonatelnou touhu usnout, nelítostně pálicí slunce, sálající žár a konečně i němou vzpomínku

prstů pravé ruky na tíhu pistole, dojem drsnosti její pažby, která jako by se do mé kůže otiskla navždy, lehké kolísání černé mušky před mým pravým okem – a pak ta plavovlasá hlava na šedivé prašné cestě a tvář proměněná blížící se smrtí, tou smrtí, již jsem sotva před vteřinou z nejasné budoucnosti přivolaal právě já.

V době, kdy se tohle vše odehrávalo, mi bylo šestnáct, takže tato vražda byla počátkem mého samostatného života, a vlastně si dodnes nejsem jist, zda právě tohle nezanechalo stopu ve všem, co mi bylo souzeno vidět a zažít později. V každém případě okolnosti, které vraždu rámovaly, a vše, co s ní souviselo, mi v mysli obzvlášť zřetelně vytanulo po mnoha letech v Paříži. Stalo se to v okamžiku, kdy jsem do rukou vzal malou povídkovou knížku jednoho britského autora, jehož jméno jsem až do této chvíle nikdy neslyšel. Jmenovala se *Přijdu zítra, I'll Come Tomorrow*, podle úvodní povídky. Celkem obsahovala tři povídky: *Přijdu zítra*, *Zlaté rybky* a *Příhoda ve stepi – The Adventure in the Steppe*. Bylo to napsáno velice pěkně a zvlášť obdivuhodný byl svižný, bezchybný rytmus příběhu i svébytná schopnost autora vidět věci jinak, než je vidí ostatní. Jenže ani *Přijdu zítra*, ani *Zlaté rybky* ve mně nemohly vyvolat nějaký zvláštní osobní zájem, jiný než u každého čtenáře. *Přijdu zítra* bylo ironické vyprávění o nevěrné ženě, o její

neúspěšné lži a o nedorozumění, jež to vše vyvolalo. *Zlaté rybky*, jejichž děj se odehrával v New Yorku, utvořil v podstatě dialog muže se ženou a popis jednoho hudebního motivu; služka zapoměla sundat malé akvárium z radiátoru topení, takže zmítající se rybky z příliš ohřáté vody vyskakovaly, tloukly sebou na koberci a umíraly, jenže ti dva rozmlouvající si toho vůbec nevšimli – ona byla plně zaměstnána hrou na klavír a on zase tím, že jí pozorně naslouchal. Zajímavý na tom byl snad jen ten hudební motiv hned v úvodu, který se stal sentimentálním a neodlučným komentářem k příběhu, v němž svou roli bezděky sehrály i předsmrtné křeče zlatých rybek na koberci. Mě ovšem ohromila třetí povídka – *Příhoda ve stepi*. Jako motto byl použit verš od Edgara Allana Poea „*Beneath me lay my corpse with the arrow in my temple* – Pode mnou leží mé tělo s šípem ve spánku“. Už to samo stačilo přilákat mou pozornost. Nedomážu však vylicit pocity, které se mě zmocňovaly během čtení. Povídka byla popisem jedné válečné epizody a nezmiňovalo se v ní, ani v které zemi se odehrála, ani národnost jejích aktérů, i když název *Příhoda ve stepi* jako by odkazoval na to, že se to muselo stát někde v Rusku. Začínala takhle: „Nejlepší kůň, kterého jsem kdy vlastnil, byl bílý hřebec, obrovský polokrevník, vyznačující se dlouhým rozmáchlým krokem. Byl tak báječný, že bych ho

rád srovnal s jedním z koní, o nichž se píše v Apokalypse. Onu podobnost navíc, alespoň pro mě osobně, zdůrazňoval fakt, že právě na tomto koni jsem jel vstříc vlastní smrti – tryskem po rozpálené hlíně, uprostřed jednoho z nejžhavějších lét, jaká jsem za celý svůj život zakusil.“

Našel jsem tam zkrátka přesnou reprodukci všeho, co jsem zažil v dávných letech občanské války v Rusku, i popis oněch nesnesitelně horkých dní, kdy probíhaly nejdelsí a nejkrutější boje. Nakonec jsem dospěl až k posledním stránkám povídky, které jsem četl s dechem skoro zatajeným. Poznal jsem svou vranou kobylku i zátočinu cesty, kde ji zastihla smrt. Vypravěč, který celý příběh líčil, byl zpočátku přesvědčen, že jezdec, pod nímž kůň upadl, musel být přinejmenším těžce zraněný, protože on vystřelil dvakrát a měl dojem, že v obou případech zasáhl. Pak ale nechápu, proč já jsem zaznamenal jen jeden výstřel. „Jenže jezdec nebyl mrtvý a zřejmě ani zraněný,“ pokračoval autor, „protože jsem viděl, jak se postavil na nohy; v jasném slunečním světle jsem si, tuším, povšiml temně se blyštící pistole v jeho ruce. Pušku neměl, to vím určitě.“

Bílý hřebec se hřmotným tryskem dál blížil k místu, kde, jak psal autor, v nepochopitelné strnulosti a zřejmě paralyzovaný strachem, stál ten muž. Pak autor koně zadržel v prudkém trysku a zvedl pušku k rameni, jenže najednou, aniž by zaznamenal

výstřel, ucítil smrtelnou bolest, ani nevěděl, kde přesně, a uvědomil si horkou tmu v očích. Po chvíli se mu vědomí na jednu krátkou horečnou minutku vrátilo a on zaslechl pomalu se blížící kroky, jenže pak se vše opět propadlo do nebytí. Po dalších pár okamžicích, už skoro v předsmrtné křeči neznámo jak vycítil, že nad ním někdo stojí.

„Vynaložil jsem nelidské úsilí, abych dokázal otevřít oči a konečně spatřit svou smrt. Její strašlivý železný obličej se mi ve snu zdál tolikrát, že jsem se nemohl mýlit, a ty rysy, jež jsem znal do posledního detailu, bych poznal kdykoli. Teď jsem ale nad sebou s údivem spatřil bledou chlapeckou tvář, kterou jsem vůbec neznal – tvář s jakoby nepřítomným, jakoby ospalým očima. Byl to doopravdy kluk, tak čtrnácti- patnáctiletý, s obyčejným, nehezským obličejkem, v němž se nezračilo nic vyjma zjevné únavy. Několik vteřin jen tak postával, pak zastrčil pistoli do pouzdra a odešel někam stranou. Když jsem oči otevřel znovu a z posledních sil otočil hlavu, uviděl jsem ho, jak sedí v sedle mého koně. Pak jsem opět ztratil vědomí a k sobě přišel až o mnoho dní později v nemocnici. Kulka z pistole mi prostrčila hrud' sotva půl centimetru nad srdcem. Můj apokalyptický kůň mě zkrátka nedovezl až do náruče smrti. Už k ní ale, myslím, moc nezbývalo a kůň v cestě pokračoval, pravda, jen s jiným jezdcem na hřbetě. Co bych za to dal, kdybych se mohl

dovědět, kde, kdy a jak se nakonec oba se smrtí potkali a zda ten chlapec pistoli ještě potřeboval, aby vystřelil po jejím přízraku! Jinak si ostatně nemyslím, že by byl tak dobrý střelec, na to nevypadal; to, že mě zasáhl, byla spíš náhoda, ale stejně bych byl ten poslední, kdo by mu to vyčítal. Neudělal bych to už proto, že nejspíš již dávno zemřel a rozplynul se v nicotě, v sedle bílého koně, jako poslední vidina této příhody ve stepi.“

Pro mě bylo téměř nepochybné, že autorem této povídky byl bledý neznámý, po němž jsem tehdy střílel. Ta naprostá podobnost obou příběhů, se všemi zvláštnostmi, až po barvu a vnější popis koní – těch shod zkrátka bylo tolik, že se to jinak vysvětlit nedalo. Ještě jednou jsem se podíval na obálku: *I'll Come Tomorrow, by Alexander Wolf*. Což mohl samozřejmě být pseudonym. To mě ale nemohlo zastavit; já se s tím člověkem rozhodně potřeboval vidět. Okolnost, že se z něj vyklubal anglický spisovatel, byla taky podivuhodná. Ale Alexandr Wolf mohl být můj krajan a mohl se naučit anglicky tak dobře, že překladatele nepotřeboval – to by bylo vysvětlení nejpravděpodobnější. V každém případě jsem si to všechno chtěl za každou cenu ozřejmit, koneckonců už proto, že jsem s tím člověkem, jehož jsem vůbec neznal, spojen příliš dlouho a příliš pevným poutem, a vzpomínka na něj mě provázela po celý život. Z jeho povídky navíc bylo zřejmé, že on sám

o mě musel jevit téměř stejný zájem, a to právě proto, že *Příhoda ve stepi* měla pro jeho další existenci mimořádný význam a nejspíš jeho osud předurčila ještě podstatněji než mé vzpomínky na něj podměnily onen mizející stín, který zkalil tolik let mého života.

Napsal jsem mu na adresu londýnského nakladatelství, které knihu vydalo. Vyložil jsem mu fakta, která nemohl znát, a poprosil ho, aby mi odepsal, kde bychom se mohli sejít, přirozeně v tom případě, že by o setkání jevil stejný zájem jako já. Jenže uplynul měsíc, a odpověď nikde. Bylo samozřejmě možné, že můj dopis hodil do koše, aniž ho četl, třeba mohl předpokládat, že je od nějaké obdivovatelky jeho talentu, která zároveň připojila prosbu o podepsanou fotografii, a také o to, zda by neposoudil její vlastní román, který mu, jakmile dostane odpověď, pošle nebo osobně přečte. To mi do jisté míry připadalo pravděpodobné i proto, že přes nepochybný a skutečný literární um, s jakým byla kniha napsána, z ní dýchalo dle mého soudu i jakési zvláštní kouzlo, účinkující hlavně na ženy. Ať tak či onak, odpovědi jsem se nedočkal.

Přesně dva týdny nato se mi naskytla nečekaná možnost vypravit se kvůli menší reportáži do Londýna. Strávil jsem tam tři dny a vyšetřil si čas, abych mohl navštívit nakladatelství, které Wolfovu knihu vydalo. Přijal mě ředitel. Byl to padesátník silnější postavy, působící dojem kohosi mezi bankéřem a profesorem. Mluvil velmi slušně francouzsky. Vyro-

žil jsem mu důvod své návštěvy a krátce mu sdělil, jak jsem si *Příhodu ve stepi* přečetl a proč mě tak zaujala.

„Rád bych věděl, zda pan Wolf můj dopis dostal.“

„Pan Wolf je momentálně mimo Londýn,“ řekl ředitel, „a my bohužel nemáme možnost se s ním spojit.“

„To začíná připomínat detektivku,“ poznamenal jsem poněkud rozladěně. „Rozhodně vás nehodlám připravovat o čas a už vám jen popřeju hodně zdaru. Mohl bych vás jen požádat, abyste panu Wolfovi, až se s ním znovu setkáte – pokud k tomu vůbec dojde –, můj dopis připomněl?“

„Tím si můžete být naprosto jist,“ odpověděl kvapně. „Chtěl bych vás ale upozornit ještě na jednu podstatnou okolnost. Chápu, že váš zájem o osobu pana Wolfa je naprosto nezištný. Proto vám musím sdělit, že pan Wolf nemůže být ten, koho vy máte na mysli.“

„Doposud jsem si byl téměř jist pravým opakem.“

„Kdepak,“ trval na svém. „Pokud tomu dobře rozumím, měl by to být váš krajan...“

„To mi připadá nejpravděpodobnější.“

„Ale to je zcela vyloučeno. Pan Wolf je Angličan, znám ho mnoho let a mohu se za to zaručit. Navíc Anglii nikdy neopustil na delší dobu než na dva nebo tři týdny, které nejčastěji trávil ve Francii nebo v Itálii. Nikam jinač nikdy necestoval, to vím jistě.“

„Tak je to všechno asi pouhé nedorozumění, což mě ovšem dost překvapuje,“ řekl jsem.

„Pokud jde o povídku *Příhoda ve stepi*, je od první do poslední řádky vymyšlená.“

„To koneckonců není nemožné.“

Poslední minuty naší rozmluvy už jsem stál, protože jsem se chystal odejít. Ředitel se ze svého křesla také zvedl a najednou velmi tlumeně pronesl:

„*Příhoda ve stepi* je opravdu smyšlená. Ale i kdyby to byla pravda – rozhodně vám jsem nucen sdělit, že vaše počínání bylo neomluvitelně amatérské. Měl jste vše lépe zvážit. Což by zbytečných komplikací zbavilo jak pana Wolfa, tak některé další osoby.“

Užasle jsem se na něj zadíval. Do tváře se mu vloudil křečovitý úsměv, který mi připadal zhola nepatřičný.

„Jistě, byl jste tehdy velmi mlád a okolnosti nepřesnost vaší střelby omlouvají. Ze strany pana Wolfa jde čistě o plod jeho obrazotvornosti, který se náhodou kryje s vaším zážitkem. Také já vám přeji hodně zdaru. Když budu mít nějaké novinky, určitě vám je sdělím. Dovolte mi dodat ještě něco: jsem o dost starší než vy a řekl bych, že na to mám jisté právo. Ujišťuji vás, že i kdybyste se s panem Wolfem seznámil, nepřineslo by vám to nic kromě zklamání a rozhodně by to pro vás nemělo takový význam, jaký tomu tak bláhově přikládáte.“

Tato rozmluva na mě nutně musela udělat dojem nanejvýš zvláštní. Jasně z ní plynulo, že ředitel nakladatelství má s Wolfem jakési nevyřízené